

JULITA ZAWADZKA*

USTAWA O ZARZĄDZIE SUKCESYJNYM — ZAGADNIENIA ISTOTNE Z PERSPEKTYWY KONTRAHENTÓW PRZEDSIĘBIORCY**

I. ZMIANY ZASAD FUNKCJONOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW PO ŚMIERCI PRZEDSIĘBIORCY — UWAGI WSTĘPNE

Niniejsze opracowanie poświęcono niektórym rozwiązaniom wprowadzonym przez ustawę z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej¹, istotnym nie tyle z punktu widzenia zarządcy sukcesyjnego czy też osób, które go powołują, ile z punktu widzenia osób trzecich — uczestników obrotu prawnego, którzy wchodzą w stosunki prawne z przedsiębiorcą prowadzącym jednoosobowo działalność gospodarczą, a więc w bliższej lub dalszej przyszłości zetkną się z regulacjami przewidzianymi w ustawie, gdy kontrahent będący przedsiębiorcą umrze i pozostawi po sobie przedsiębiorstwo (które od chwili jego śmierci staje się „przedsiębiorstwem w spadku”²). Niektóre z rozwiązań wprowadzo-

* Autorka jest adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, adwokatem.

** Artykuł stanowi rozbudowaną wersję referatu wygłoszonego podczas XI Kolokwium Jagiellońskiego pt. *Aktualne wyzwania prawa spadkowego* organizowanej przez Katedrę Prawa Cywilnego Uniwersytetu Jagiellońskiego w dniu 12 kwietnia 2019 r. w Krakowie.

¹ Dz. U. z 2018 r. poz. 1629 (dalej: ustawa lub u.z.s.).

² Ustawa wprowadza definicję „przedsiębiorstwa w spadku” (art. 2 ust. 1–3 u.z.s.), z której wynika, że samo pojęcie przedsiębiorstwa używane w przepisach ustawy o zarządzie sukcesyjnym powinno być rozumiane inaczej niż w świetle kodeksu cywilnego; podstawowa różnica polega na tym, że dla istnienia przedsiębiorstwa w spadku nie jest konieczne, aby jego składniki stanowiły „zorganizowany” zespół składników (por. art. 55¹ k.c.). Zob. szerzej uzasadnienie projektu ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 12, a także P. Zdanikowski: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — wybrane aspekty cywilnoprawne nowej regulacji* (w:) *Ius est ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, pod red. A. Dańko-Roessler, M. Leśniaka, B. Skorego, B. Sołtysa,

nych ustawą o zarządzie sukcesyjnym mają bowiem bardziej generalne znaczenie i zmieniają zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa zmarłej osoby fizycznej niezależnie od tego, czy zarząd sukcesyjny został ustanowiony. To te przepisy mają najszerszy z całej ustawy zakres zastosowania, dlatego warto poświęcić im nieco uwagi.

Trzon ustawy o zarządzie sukcesyjnym stanowią regulacje dotyczące trybu powołania zarządcy sukcesyjnego (przez przedsiębiorcę, a po jego śmierci przez osoby wskazane w art. 12 ust. 1–2 u.z.s.)³ oraz sposobu sprawowania przez zarządcę sukcesyjnego jego funkcji. Ustawa zmienia jednak również sposób funkcjonowania wszystkich przedsiębiorstw prowadzonych jednoosobowo przez przedsiębiorcę będącego osobą fizyczną po śmierci tego przedsiębiorcy (szczególnego podkreślenia wymaga, że zmiany te dotyczą **wszystkich** takich przedsiębiorstw, o ile mogą one zostać uznane za „przedsiębiorstwa w spadku” w rozumieniu art. 2 ust. 1 u.z.s.). W swojej zasadniczej części ustawa weszła w życie z dniem 25 listopada 2018 r.⁴ i jeśli począwszy od tego dnia, zmarł przedsiębiorca prowadzący jednoosobowo przedsiębiorstwo jako osoba fizyczna, to już dalsze funkcjonowanie jego przedsiębiorstwa w początkowym okresie po jego śmierci podlega przepisom ustawy o zarządzie sukcesyjnym, niezależnie od tego, czy powoła on zarządcę sukcesyjnego i czy jego spadkobiercy zdecydują się takiego zarządcę powołać. Inna jest jednak regulacja przypadków, gdy zarząd sukcesyjny został ustanowiony, a inna — gdy nie został ustanowiony. Należy się spodziewać, że co najmniej przez pewien czas to te ostatnie sytuacje będą najczęstsze w obrocie, dlatego one będą głównym przedmiotem dalszych uwag.

Wrocław 2018, s. 1363; D. Celiński: *Czynności notarialne związane z zarządkiem sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, Rejent 2018, nr 10, s. 28–29; T. Szczurowski: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2018, nr 11, s. 31–32; M. Sieradzka: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych (cz. I)*, Monitor Prawniczy 2018, nr 22, s. 1196; K. Kopaczyńska-Pieczniak: *Status prawny zarządcy sukcesyjnego*, Przegląd Prawa Handlowego 2018, nr 12, s. 5–6; P. Blajer: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Pytania i odpowiedzi. Wzory pism. Przepisy*, Warszawa 2019, s. 41–43; P. Aleksiejuk, K. Wojarska-Aleksiejuk: *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym w kontekście sukcesji firm rodzinnych w Polsce*, Nowy Przegląd Notarialny 2019, nr 1, s. 50–51; J. Derlatka: *Udział i status zarządcy sukcesyjnego w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2019, nr 5, s. 28–29.

³ Tematyce trybu ustanawiania zarządu sukcesyjnego poświęcono już kilka opracowań; zob. np. J. Bieluk: *Zarządca sukcesyjny — nowa instytucja w polskim prawie spadkowym*, Białostockie Studia Prawnicze 2017, vol. 22, nr 4, s. 52–53; K. Maj: *Czynności notarialne związane z ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, Krakowski Przegląd Notarialny 2018, nr 2, s. 52–74; P. Blajer: *Zarząd sukcesyjny...*, *op. cit.*, s. 50–68; D. Celiński: *Czynności notarialne...*, *op. cit.*, s. 30–40; *idem*: *Stosowanie w praktyce notarialnej przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (uwagi polemiczne do artykułu Krzysztofa Maja „Czynności notarialne związane z ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej”)*, Krakowski Przegląd Notarialny 2018, nr 3, s. 186–193; *idem*: *Stosowanie w praktyce notarialnej przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej — zagadnienia wybrane*, Rejent 2019, nr 5, s. 22–31; T. Szczurowski: *Zarząd...*, *op. cit.*, s. 32–34; P. Aleksiejuk, K. Wojarska-Aleksiejuk: *Ustawa...*, *op. cit.*, s. 48–49.

⁴ Zob. art. 135 u.z.s.

II. PRAWO POWSTRZYMANIA SIĘ ZE SPEŁNIENIEM ŚWIADCZENIA

Istotna zmiana wprowadzona przez przepisy ustawy o zarządzie sukcesyjnym dotyczy zasad dalszego wykonywania umów, których stroną był zmarły przedsiębiorca będący osobą fizyczną, prowadzący jednoosobową działalność gospodarczą. Wykonywanie tych umów po śmierci przedsiębiorcy zostało zmodyfikowane na mocy art. 30 ustawy, który przewiduje możliwość przejściowego powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia z umowy zawartej ze zmarłym przedsiębiorcą. Zakres tego uprawnienia (podmiotowy, przedmiotowy i czasowy) jest jednak ograniczony.

Inaczej niż cała ustawa, art. 30 u.z.s. wszedł w życie dopiero z dniem 25 lutego 2019 r. Z uzasadnienia projektu ustawy wynika, że przewidując w tym zakresie dłuższą *vacatio legis*, projektodawca chciał zapewnić dodatkowy czas stronom umów zawartych z przedsiębiorcami będącymi osobami fizycznymi prowadzącymi jednoosobowo działalność gospodarczą, aby strony takich umów mogły je ewentualnie zmienić, dookreślając skutki śmierci przedsiębiorcy dla dalszego trwania łączącej je umowy⁵. Przepisy art. 30 ust. 2–4 u.z.s. wyrażają bowiem normy o charakterze dyspozytywnym, a strony umowy mogą uregulować skutki śmierci przedsiębiorcy-strony umowy inaczej, niż wynika z tych przepisów⁶. Dopiero w braku odmiennych postanowień umownych znajdują zastosowanie art. 30 ust. 2–4 u.z.s. Przepisy te dotyczą umów, których stroną był zmarły przedsiębiorca prowadzący jednoosobowo działalność gospodarczą i które zawarł „w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa”. Z chwilą śmierci przedsiębiorcy **każda ze stron takiej umowy** uzyskuje uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem swojego świadczenia do czasu, aż zostanie ustanowiony zarządca sukcesyjny.

Prawo powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia przysługuje tylko przez pewien czas. Jak stanowi art. 30 ust. 2 u.z.s., można z tego uprawnienia skorzystać „w okresie od chwili śmierci przedsiębiorcy **do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego**”. Prawo to dotyczy zatem jedynie przypadków, gdy przedsiębiorca zmarł i z chwilą jego śmierci nie nastąpiło ustanowienie zarządu sukcesyjnego⁷ (zob. art. 7 ust. 1 pkt 1 u.z.s.), a więc przedsiębiorca za swojego życia nie powołał zarządcy sukcesyjnego w sposób określony w art. 9 u.z.s. albo to powołanie okazało się nieskuteczne⁸.

⁵ Druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 147.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Jak wynika z art. 7 ust. 1 u.z.s., ustanowienie zarządu sukcesyjnego może nastąpić w jednym z dwóch momentów czasowych. Jeśli przedsiębiorca za swojego życia powołał zarządcę sukcesyjnego i złożył wniosek o wpis zarządcy do CEIDG, ustanowienie zarządu sukcesyjnego nastąpi z chwilą śmierci przedsiębiorcy (choćby w chwili śmierci przedsiębiorcy wpis zarządcy sukcesyjnego do CEIDG nie został jeszcze dokonany). Jeśli natomiast przedsiębiorca nie powołał zarządcy sukcesyjnego albo powołanie to okazało się nieskuteczne, ustanowienie zarządu sukcesyjnego nastąpi z chwilą wpisu do CEIDG zarządcy sukcesyjnego powołanego przez osoby uprawnione według treści art. 12 u.z.s.

⁸ Bezskuteczność powołania zarządcy sukcesyjnego mogła być spowodowana przykładowo tym, że zarządca nie dożył otwarcia spadku, nie miał pełnej zdolności do czynności prawnych w chwili otwarcia spadku albo zre-

Z chwilą śmierci przedsiębiorcy nie następuje wówczas automatyczne objęcie funkcji przez zarządcę sukcesyjnego powołanego przez przedsiębiorcę. Jeśli natomiast z chwilą śmierci przedsiębiorcy nastąpiło ustanowienie zarządu sukcesyjnego (art. 7 ust. 1 pkt 1 u.z.s.), to nie pojawia się okres, do którego odwołuje się art. 30 ust. 2 u.z.s.; żądna ze stron umowy nie ma wtedy prawa do powstrzymania się z wykonaniem umowy z powołaniem się na to, że zmarł przedsiębiorca będący jej stroną. Jeśli zarząd sukcesyjny zostaje ustanowiony z chwilą śmierci przedsiębiorcy, wówczas to zarządca sukcesyjny jest uprawniony i obowiązany prowadzić dalej przedsiębiorstwo zmarłego (art. 18 u.z.s.), a więc także wykonywać umowy przez niego zawarte, co uzasadnia brak prawa do powstrzymywania się z wykonaniem umowy w takich przypadkach.

Istotne jest również to, że prawo do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia z umowy zawartej przez zmarłego przedsiębiorcę dotyczy tylko zobowiązań z umów zawartych przez przedsiębiorcę za jego życia „w zakresie działalności jego przedsiębiorstwa”. Tym ostatnim sformułowaniem posługuje się kodeks cywilny w części szczegółowej prawa zobowiązań (w art. 554, 583, 587, 709¹, 751 pkt 1, art. 758 § 1, art. 765, 774, 794, 805 § 1 i art. 851 k.c.)⁹. W odniesieniu do wymienionych przepisów przyjmuje się, że sformułowanie to oznacza prowadzenie działalności gospodarczej, lecz nie w dowolnej formie organizacyjnej, ale tylko w postaci prowadzenia przedsiębiorstwa w znaczeniu art. 55¹ k.c.¹⁰ Tak też należy rozumieć to pojęcie użyte w art. 30 ust. 1 u.z.s., z zastrzeżeniem, że skoro w przepisach ustawy o zarządzie sukcesyjnym „przedsiębiorstwo” jest rozumiane nieco szerzej niż w art. 55¹ k.c.¹¹, to takie — szersze — rozumienie pojęcia przedsiębiorstwa należy także konsekwentnie przyjąć przy wykładni art. 30 ust. 1 u.z.s., co oznacza, że również jeśli przedsiębiorca nie prowadził przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 55¹ k.c., ale prowadził działalność gospodarczą przy wykorzystaniu składników niematerialnych i materialnych spełniających przesłanki do uznania ich za tworzące „przedsiębiorstwo w spadku”, regulacje przewidziane w art. 30 będą znajdowały zastosowanie.

Uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia z umowy zawartej przez przedsiębiorcę będzie więc dotyczyło przykładowo umów dostawy towarów do sklepu prowadzonego przez takiego przedsiębiorcę albo umów dostawy towarów przez takiego przedsiębiorcę, jeśli to on był dostawcą¹². Natomiast

zygnował z pełnienia tej funkcji jeszcze za życia przedsiębiorcy, a przedsiębiorca nie powołał innego zarządcy sukcesyjnego.

⁹ W doktrynie krytykowane jest jednak posługiwanie się przez ustawodawcę w kodeksie cywilnym pojęciem „w zakresie działalności przedsiębiorstwa” i równoległe dwoma innymi pojęciami, tj. „prowadzenia działalności gospodarczej” (art. 118, 355 § 2 k.c.) oraz „prowadzenia przedsiębiorstwa” (art. 109¹ § 1, art. 358¹ § 4, art. 435 k.c.). Zob. np. P. Machnikowski (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2019, art. 751, nb 1.

¹⁰ Zob. np. wyrok SN z dnia 8 marca 2012 r., V CSK 90/11, Legalis; R. Morek (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, wyd. 22, Legalis 2019, art. 751, nb 2–2.2.

¹¹ Zob. przyp. 2.

¹² Przepisy art. 30 ust. 2–4 u.z.s. nie dotyczą umów o pracę, które mogą być, co prawda, zawierane przez przedsiębiorcę z jego pracownikami w zakresie działalności przedsiębiorstwa pracodawcy, lecz umowy o pracę są odrębnie uregulowane przez przepisy kodeksu pracy, zmienione na mocy art. 65 u.z.s.

w przypadku innych umów (np. gdy przedsiębiorca zamierzał kupić lokal mieszkalny i w tym celu za życia zawarł z deweloperem umowę, która do jego śmierci nie została wykonana) żadnej ze stron nie przysługuje uprawnienie do wstrzymania się z wykonywaniem zobowiązań z umowy z powodu śmierci przedsiębiorcy¹³.

Uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia nie przysługuje kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy, jeśli po jego śmierci kontrahentowi **zostało zaoferowane świadczenie wzajemne przez uprawnioną do tego osobę** (art. 30 ust. 2 *in fine* u.z.s.). Z zestawienia art. 30 ust. 2 *in fine* i art. 14 ust. 2 u.z.s. wynika, że od chwili, gdy uprawomocniło się postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku albo został zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, albo wydane zostało europejskie poświadczenie spadkowe, takie świadczenie wzajemne kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy może zaoferować wyłącznie tzw. właściciel przedsiębiorstwa w spadku¹⁴, którym zgodnie z art. 3 u.z.s. jest:

- 1) osoba, która zgodnie z prawomocnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia albo europejskim poświadczeniem spadkowym nabyła składniki niematerialne i materialne, o których mowa w art. 2 ust. 1 u.z.s., na podstawie powołania do spadku z ustawy albo testamentu albo nabyła przedsiębiorstwo albo udział w przedsiębiorstwie na podstawie zapisu windykacyjnego;
- 2) małżonek przedsiębiorcy w przypadku, o którym mowa w art. 2 ust. 2, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku;
- 3) osoba, która nabyła przedsiębiorstwo w spadku albo udział w przedsiębiorstwie w spadku bezpośrednio od osoby, o której mowa w pkt 1 lub 2, w tym osoba prawna albo jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1 k.c., do której wniesiono przedsiębiorstwo tytułem wkładu — w przypadku gdy po śmierci przedsiębiorcy nastąpiło zbycie tego przedsiębiorstwa albo udziału w tym przedsiębiorstwie¹⁵.

Jeśli zatem został już zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia albo europejskie poświadczenie spadkowe albo gdy zostało wydane prawomocne posta-

¹³ Spadkobiercy przedsiębiorcy są więc zobowiązani spełniać na rzecz dewelopera świadczenia w terminach określonych w umowie deweloperskiej, a co więcej, wykonanie takiej umowy nie mieści się w zakresie uprawnień i obowiązków zarządcy sukcesyjnego, nawet gdyby był ustanowiony, ponieważ on ma tylko prowadzić przedsiębiorstwo zmarłego, a więc w sprawach niezwiązanych z jego działalnością gospodarczą zarządca sukcesyjny nie ma legitymacji do działania. W podanym przykładzie deweloper tak czy inaczej skieruje swoje roszczenia z umowy deweloperskiej do spadkobierców zmarłego przedsiębiorcy, a jeśli spadkobiercy ci nie są ustaleni (np. trwa postępowanie mające na celu ustalenie praw do spadku), to deweloper będzie musiał liczyć się z tym, że potencjalni spadkobiercy i tak będą zwlekać z wykonaniem umowy do czasu ustalenia praw do spadku, choć nie będą mieli prawnej podstawy do takich działań. W tym przykładzie bieg terminów wynikających z umowy deweloperskiej nie ulega również zawieszeniu (wstrzymaniu) na podstawie art. 30 ust. 3 u.z.s., ponieważ nie są to terminy do spełnienia świadczeń z umowy zawartej „w zakresie działalności przedsiębiorstwa” zmarłego.

¹⁴ Posłużenie się przez ustawodawcę pojęciem właściciela w odniesieniu do osoby uprawnionej do przedsiębiorstwa w spadku trafnie jest krytykowane w literaturze — przedsiębiorstwo nie jest bowiem rzeczą (zob. np. P. Zdanikowski: *Zarząd...*, *op. cit.*, s. 1363, 1369).

¹⁵ Jak się wydaje, przypadek zbycia spadku obejmującego przedsiębiorstwo (art. 1051 i n. k.c.) też będzie się mieścił w pkt 3.

nowienie o stwierdzeniu nabycia spadku/przedmiotu zapisu windykacyjnego, to z tych dokumentów wynika, kto może zaoferować kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy świadczenie wzajemne tak, aby kontrahent utracił prawo powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego. Na wcześniejszym etapie, gdy prawa do spadku (i przedsiębiorstwa w spadku) nie są jeszcze w powyższy sposób stwierdzone, świadczenie wzajemne mogą zaoferować kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy osoby wymienione w art. 14 ust. 1 u.z.s., a więc osoby uprawnione do podejmowania po śmierci przedsiębiorcy tzw. czynności koniecznych lub zachowawczych¹⁶ w stosunku do jego przedsiębiorstwa¹⁷ (o tych osobach będzie jeszcze mowa dalej).

Ponadto, aby kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy przysługiwało prawo wstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, sama umowa z przedsiębiorcą nie może stanowić inaczej. Umowa zawarta z przedsiębiorcą może przede wszystkim zawierać klauzule przewidujące wygaśnięcie stosunku prawnego wykreowanego tą umową w razie śmierci przedsiębiorcy¹⁸ (albo jego kontrahenta¹⁹). Wobec wygaśnięcia takiego stosunku prawnego z chwilą śmierci przedsiębiorcy rozważanie uprawnienia do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia jest bezprzedmiotowe. W umowie zawieranej z przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną można jednak również, nie przewidując wygaśnięcia stosunku prawnego na wypadek śmierci jednej ze stron, **wyłączyć** uprawnienie strony/stron do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego po śmierci przedsiębiorcy albo to prawo **zmodyfikować**, na przykład przedłużając lub skracając okres, przez który ono przysługuje.

Najważniejszą kwestią związaną z zakresem uprawnienia do powstrzymania się od spełnienia świadczenia wzajemnego w razie śmierci przedsiębiorcy wydaje się jednak przewidziane w art. 30 ust. 1 u.z.s. zastrzeżenie, że przepisów ust. 2–4 (tj. przepisów o powstrzymaniu się ze spełnieniem świadczenia z umowy zawartej ze zmarłym przedsiębiorcą oraz o biegu terminów do wykonania praw i obowiązków wynikających z umowy) nie stosuje się w odniesieniu do „umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy”. Prawidłowe odczytanie znaczenia tego zastrzeżenia nastęrcza pewnych trudności. Można by mianowicie interpretować ten przepis w ten sposób, że zasadniczo obu stronom umowy zawartej z przedsiębiorcą przysługuje po śmierci tego ostatniego prawo do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego, ale od zasady tej zachodzi wyjątek — uprawnienie takie nie przysługuje żadnej ze stron umowy, której wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy (nie nastę-

¹⁶ O tych czynnościach będzie mowa dalej w pkt IV niniejszego opracowania.

¹⁷ Osoby wymienione w art. 14 u.z.s. to: 1) małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku (niezależnie od ustroju majątkowego, który obowiązywał między małżonkami); 2) spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy oraz 3) spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy albo zapisobierca windykacyjny, któremu zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku.

¹⁸ Klauzula taka będzie zastrzeżeniem terminu końcowego (art. 116 § 2 k.c.).

¹⁹ Strony mogą też postanowić, że stosunek prawny wygasa w razie śmierci którejkolwiek ze stron tego stosunku.

puje też wstrzymanie biegu terminów do wykonania praw i obowiązków wynikających z takiej umowy — art. 30 ust. 3–4 u.z.s.). Taka wykładnia byłaby jednak całkowicie nieracjonalna (to właśnie w przypadku „umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy”, najbardziej potrzebne wydaje się przyznanie stronom uprawnienia do tego, żeby takiej umowy nie wykonywać). Rodzi się też pytanie o stosunek tej regulacji (art. 30 u.z.s.) do przepisów kodeksu cywilnego dotyczących cywilnoprawnych praw i obowiązków majątkowych, które nie wchodzą do spadku z uwagi na ich ścisły związek z osobą spadkodawcy (por. art. 922 § 2 k.c., art. 645 § 1 k.c., art. 748 k.c.). Zgodnie z art. 922 § 2 k.c. prawa i obowiązki ściśle związane z osobą spadkodawcy wygasają bowiem z chwilą jego śmierci, zatem w świetle tego przepisu, w przypadku umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy, nie byłoby miejsca na jakiegokolwiek powstrzymywanie się ze spełnieniem świadczenia, skoro obowiązek spełnienia świadczenia wygasłby z chwilą śmierci przedsiębiorcy. Tymczasem art. 30 ust. 1 u.z.s. zdaje się wyłączać takie uprawnienie w odniesieniu do umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy. W samej treści ustawy próżno poszukiwać wyjaśnienia tych wątpliwości. Przede wszystkim sam art. 30 ust. 1 u.z.s. nie został najszczęśliwiej sformułowany i literalne odczytywanie jego treści może prowadzić na manowce.

Uzasadnienie projektu ustawy potwierdza, że zamierzeniem projektodawcy nie było bynajmniej wyłączenie prawa powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia w przypadkach, gdy wykonanie umowy zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy. Jak się wydaje, istota omawianej regulacji miała się wyrażać we wprowadzeniu pewnego rodzaju **odstępstwa od zasady ustanowionej w art. 922 § 2 k.c.**, przewidującej wygaśnięcie praw i obowiązków majątkowych zmarłego ściśle związanych z jego osobą²⁰. W odniesieniu do praw i obowiązków wynikających z umów zawartych przez przedsiębiorcę prowadzącego jednoosobową działalność gospodarczą ustawodawca wprowadził zasadę, którą można nazwać **zasadą kontynuacji**²¹. Ma ona polegać na tym, że umowy niewykonane za życia przedsiębiorcy mogą być wykonywane przez zarządcę sukcesyjnego po jego ustanowieniu, a przed ustanowieniem — przez osoby wymienione w art. 14 ustawy, i **dotyczy to także umów, z których wynikają prawa i obowiązki ściśle związane z osobą zmarłego przedsiębiorcy**. Projektodawca chciał w ten sposób oszczędzić potencjalnym spadkobiercom i zarządcy sukcesyjnemu trudów rozstrzygania w odniesieniu do każdego prawa i obowiązku zmarłego przedsiębiorcy, czy prawo to wchodzi do spadku, a więc czy wygasło, czy też przeszło na spadkobierców i należy je nadal wykonywać (to samo dotyczy obowiązków)²². Ustawodawca przesądza więc, że

²⁰ Zob. też M. Sieradzka: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych (cz. II)*, Monitor Prawniczy 2018, nr 23, s. 1245.

²¹ Por. uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 49 i 51.

²² *Ibidem*, s. 49–51.

zasadniczo każde takie prawo (obowiązek) należy nadal wykonywać. Reguła ta doznaje kilku ograniczeń, z których jedną jest właśnie przyznanie obu stronom umowy przejściowego uprawnienia do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia. Zasada kontynuacji została wyłączona w odniesieniu do umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy²³ — takich umów nie wykonuje ani zarządca sukcesyjny, ani osoby wymienione w art. 14 u.z.s. Należy przyjąć, że prawa i obowiązki z takich umów, skoro nie rozciąga się na nie zasada kontynuacji, wygasają na podstawie art. 922 § 2 k.c., chyba że podlegają innej szczególnej regulacji.

W tym kontekście nieco innego znaczenia nabiera wspomniane wyżej uprawnienie stron umowy zawieranej z przedsiębiorcą do tego, żeby wprowadzić do niej klauzule przewidujące wygaśnięcie niektórych praw i obowiązków (a nawet całego stosunku prawnego) w razie śmierci strony umowy. Gdy klauzula taka zostanie do umowy wprowadzona, objęte nią prawa i obowiązki nie wejdą do spadku. Z ustawy i jej uzasadnienia wynika nawet, że ustawodawca wręcz zachęca strony do zrewidowania umów zawartych przez przedsiębiorców będących osobami fizycznymi, właśnie pod kątem tego, czy z pewnych przyczyn nie powinno się do nich wprowadzić klauzuli wygaśnięcia umowy z chwilą śmierci przedsiębiorcy. Jeśli bowiem klauzula taka nie zostanie w umowie zamieszczona, to po śmierci przedsiębiorcy może się okazać, że wykonywanie umowy będzie kontynuowane przez zarządcę sukcesyjnego albo osoby wymienione w art. 14 ustawy (chyba że chodzi o umowę, której wykonanie zależało od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy), co nie do końca może odpowiadać oczekiwaniom stron umowy, zwłaszcza kontrahentom przedsiębiorcy, którzy zawierając umowę, nie brali pod uwagę tego, że może ona być w przyszłości wykonywana nie przez przedsiębiorcę, lecz przez jego następców prawnych, zupełnie im nieznanych. Po wejściu w życie ustawy o zarządzie sukcesyjnym to właśnie rozwiązanie jest jednak regułą, dlatego warto zwracać uwagę na ten aspekt przy zawieraniu każdej umowy z przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną i obowiązkowo rozważyć potrzebę wprowadzenia do umowy klauzuli dotyczącej skutków umowy na wypadek śmierci przedsiębiorcy.

Artykuł 30 ust. 1 u.z.s. stanowi ponadto, że przepisy ust. 2–4 należy stosować do umów zawartych przez zmarłego przedsiębiorcę „w braku odmiennych postanowień ustawy”. To zastrzeżenie należy rozumieć w ten sposób, że wprowadzona w tych przepisach zasada kontynuacji stosunków umownych po śmierci przedsiębiorcy może być wyłączona, jeśli przepis szczególny stanowi inaczej. Do takich wyjątków należy art. 645 § 1 k.c. stanowiący, że umowa o dzieło, którego wykona-

²³ Pojęcie to zostało zaczerpnięte z przyjmowanego w doktrynie przykładowego wyliczenia rodzajów „praw i obowiązków ściśle związanych z osobą spadkodawcy”, a więc takich, które na mocy art. 922 § 2 k.c. nie wchodzi do spadku. Wśród tych praw i obowiązków wymienia się bowiem takie, w których możliwość spełnienia świadczenia lub jego wartość zależy od osobistych przymiotów dłużnika (zob. uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 50 i tam przywołaną literaturę; zob. też W. Borysiak: *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 182 i n., w szczególności s. 197–199).

nie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie, rozwiązuje się wskutek jego śmierci. Takim przepisem szczególnym jest też art. 748 k.c.

Omawiając zakres uprawnienia do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego po śmierci przedsiębiorcy, należy też określić, do kiedy trwa to uprawnienie, a więc jak długo można powstrzymać się ze spełnieniem świadczenia. Jak już wspomniano, uprawnienie takie przysługuje **każdej stronie** umowy, a więc nie tylko kontrahentowi przedsiębiorcy. Kontrahent traci jednak to uprawnienie, gdy upoważnione do tego osoby zaofiarują mu świadczenie wzajemne. Powstaje natomiast wątpliwość, jak długo z tego uprawnienia można korzystać, gdy świadczenie wzajemne nie zostanie kontrahentowi zaofiarowane przez uprawnione osoby albo gdy z uprawnienia do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia postanowią skorzystać osoby występujące w interesie spadkobierców zmarłego przedsiębiorcy (np. jego rodzina lub współpracownicy, którzy mogą chcieć z tego uprawnienia skorzystać chociażby dlatego, że nie wiedzą jeszcze, kto spośród nich będzie dziedziczył przedsiębiorstwo). W tej kwestii regulacja ustawowa nie jest precyzyjna. Ustawa stanowi, że prawo powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego przysługuje od śmierci przedsiębiorcy „do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego” (art. 30 ust. 2 u.z.s.), ale nie odnosi się do przypadku, gdy zarząd sukcesyjny nigdy nie zostanie ustanowiony. Ustawa na nikogo (ani na przedsiębiorcę za jego życia, ani na spadkobierców po jego śmierci) nie nakłada zaś prawnego obowiązku ustanowienia zarządu sukcesyjnego — jest to tylko uprawnienie. W praktyce może się więc pojawić problem z wykładnią art. 30 ust. 2 u.z.s. w braku ustanowienia zarządu sukcesyjnego. Można by interpretować ten przepis w ten sposób, że został on tak celowo sformułowany i ma motywować uprawnionych do ustanowienia zarządu sukcesyjnego, gdyż w przeciwnym wypadku uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego nadal będzie kontrahentowi przysługiwać, co najwyżej uprawnieni będą mogli zaoferować mu świadczenie wzajemne, aby doprowadzić do wygaśnięcia tego uprawnienia. Taka wykładnia byłaby jednak niekorzystna dla kontrahentów przedsiębiorcy, ponieważ oni nie mają do dyspozycji podobnego mechanizmu i nie mogą zaoferować spełnienia świadczenia wzajemnego, aby doprowadzić do wygaśnięcia uprawnienia do powstrzymania się od spełnienia świadczenia przez drugą stronę. Bardziej przekonujące wydaje się stanowisko, że ustawodawca nie doprecyzował przepisu art. 30 ust. 2 u.z.s., ale zamierzenie było takie, iż jeśli zarząd sukcesyjny nie zostanie ustanowiony, to uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego ustawać powinno z upływem terminu, po którym wygasa uprawnienie do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ust. 10 u.z.s.), czyli z reguły po dwóch miesiącach od śmierci przedsiębiorcy, a jeśli akt zgonu przedsiębiorcy nie zawiera daty zgonu albo chwila śmierci przedsiębiorcy została oznaczona w postanowieniu stwierdzającym zgon, to termin dwumiesięczny biegnie od dnia znalezienia zwłok przedsiębiorcy albo uprawomocnienia się postanowienia stwierdzającego zgon. Jako

że po upływie tego terminu nie można już ustanowić zarządu sukcesyjnego, powinien to być również końcowy moment, do którego przysługuje uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego.

III. WSTRZYMANIE (ZAWIESZENIE) BIEGU TERMINÓW

Kolejną kwestią o dużym znaczeniu dla kontrahentów zmarłego przedsiębiorcy są wprowadzone w przepisach ustawy o zarządzie sukcesyjnym zmiany zasad biegu terminów do wykonania uprawnień i obowiązków umownych (art. 30 ust. 3–4 u.z.s.). Bieg terminów do wykonania obowiązków i uprawnień z umów zostaje wstrzymany z chwilą śmierci przedsiębiorcy, tj. bieg tych terminów nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu do dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego, a jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony — do dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 30 ust. 3 u.z.s.)²⁴. W razie wstrzymania terminów biegają one na nowo także od dnia, gdy osoba, o której mowa w art. 14 u.z.s. (tj. uprawniona do podejmowania tzw. czynności koniecznych, zachowawczych), zaofiaruje kontrahentowi zmarłego przedsiębiorcy świadczenie wzajemne. Wstrzymanie biegu terminów (podobnie jak uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia wzajemnego) zachodzi również tylko wtedy, gdy z chwilą śmierci przedsiębiorcy nie następuje ustanowienie zarządu sukcesyjnego (art. 7 ust. 1 pkt 1 u.z.s.). Jeśli zarządca sukcesyjny został powołany przez przedsiębiorcę za jego życia i powołanie to jest skuteczne, to terminy spełnienia świadczeń oraz terminy do wykonania innych obowiązków lub uprawnień wynikających z umów biegają nieprzerwanie.

Również regulacja zawieszenia (wstrzymania) biegu terminów do spełnienia świadczenia oraz do wykonania obowiązków/uprawnień z umów jest względnie obowiązująca — z art. 30 ust. 1 u.z.s. wynika, że zawierając umowę z przedsiębiorcą, strony mogą kwestię uregulować odmiennie²⁵.

Wstrzymanie i zawieszenie biegu terminów dotyczy *verba legis* dwóch rodzajów terminów: „terminów spełnienia świadczenia” oraz „terminów do wykonania innych obowiązków lub uprawnień wynikających z umowy”. O ile pojęcie „terminów spełnienia świadczenia” nie budzi większych wątpliwości, o tyle ustalenie, jakie terminy mieszczą się w sformułowaniu „terminy do wykonania innych obo-

²⁴ Nawiązując do wcześniejszych uwag, warto zauważyć, że w tym przepisie (inaczej niż w art. 30 ust. 2 u.z.s.) został już określony końcowy moment okresu zawieszenia biegu terminów, i jest to właśnie moment wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego, czyli (z reguły) dwa miesiące, licząc od śmierci przedsiębiorcy (por. art. 12 ust. 10 u.z.s.).

²⁵ Zakres zastosowania przepisów art. 30 ust. 3–4 u.z.s. wyznaczają także pozostałe przedstawione wcześniej ograniczenia ustanowione w art. 30 ust. 1 u.z.s. (brak odmiennych przepisów ustawy, zawarcie umowy przez przedsiębiorcę w zakresie działalności przedsiębiorstwa, wyłączenie dotyczące umów, których wykonanie zależy od osobistych przymiotów zmarłego przedsiębiorcy).

wiązków lub uprawnień wynikających z umowy”, może już być bardziej problematyczne. Z pewnością można tym pojęciem objąć termin do wykonania umownego prawa odstąpienia od umowy (art. 395 k.c.) i umownego prawa wypowiedzenia, jeśli jego wykonanie zostało ograniczone określonym terminem (np. liczonym od wystąpienia konkretnego zdarzenia stanowiącego naruszenie zobowiązania umownego). Jednak już co do terminów przedawnienia roszczeń kwestia objęcia ich zakresem tej regulacji nie jest rozstrzygana jednolicie. W doktrynie pojawiły się wypowiedzi, że przepisy art. 30 ust. 3–4 u.z.s. dotyczą także terminów przedawnienia roszczeń²⁶, ale stanowisko to wydaje się nietrafne. Terminy przedawnienia roszczeń nie są „terminami do wykonania uprawnień lub obowiązków wynikających z umowy”; tym bardziej nie są zaś „terminami spełnienia świadczenia”. Wstrzymanie rozpoczęcia biegu terminu do spełnienia świadczenia może co najwyżej wpływać na wymagalność roszczenia i tym samym, pośrednio, na przedawnienie, ponieważ inny będzie wówczas początkowy moment, od którego biegł będzie termin przedawnienia (por. art. 120 k.c.), lecz zawieszenie biegu terminu do spełnienia świadczenia, który zaczął już biec, nie wpływa na przedawnienie. Uzasadnienie projektu ustawy nie rozstrzyga tej kwestii wprost, ale też nie potwierdza, jakoby wolą projektodawcy było objęcie terminów przedawnienia regulacją art. 30 ust. 3–4 u.z.s.²⁷ W uzasadnieniu projektodawca przywołuje przepisy o zawieszeniu biegu przedawnienia, lecz tylko w celu wyjaśnienia, na czym polegać ma zawieszenie biegu terminów („W zakresie skutków zawieszenia można posiłkować się instytucją zawieszenia biegu terminu przedawnienia”²⁸), z czego nie można wyprowadzać wniosku, że art. 30 ust. 3–4 u.z.s. miałby odnosić się także do terminów przedawnienia roszczeń.

Wątpliwości może budzić również to, czy zawieszenie biegu terminów przewidziane w art. 30 ust. 3 u.z.s. dotyczy terminów do wykonania uprawnienia do uchylenia się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby, ustawowego prawa odstąpienia oraz terminów do wykonania uprawnień z tytułu rękojmi za wady oraz z gwarancji²⁹. Biorąc pod uwagę brzmienie art. 30 ust. 3 u.z.s., należałoby stwierdzić, że wstrzymanie (zawieszenie) biegu terminów na podstawie tego przepisu nie powinno dotyczyć przewidzianego w art. 84, 86 i 87 k.c. uprawnienia do uchylenia się od skutków oświadczenia dotkniętego błędem/złożonego pod wpływem groźby, ponieważ termin przewidziany w art. 88 § 2 k.c. nie jest „terminem do wykonania uprawnienia wynikającego z umowy”, lecz terminem do

²⁶ Zob. J. Bieluk: *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019, art. 30, nb 7, którego zdaniem „regulacja powyższa wprowadza kolejny przypadek zawieszenia terminów przedawnienia, uzupełniając w tym zakresie art. 121 KC (zob. art. 121 KC, który określa, że bieg przedawnienia nie rozpoczyna się, a rozpoczęty ulega zawieszeniu [...])”. Niejasne jest stanowisko M. Sieradzkiej: *Zarząd...*, cz. II, *op. cit.*, s. 1245, która także odwołuje się do przepisów o wstrzymaniu początku biegu przedawnienia oraz o zawieszeniu biegu przedawnienia (art. 121 k.c.).

²⁷ Por. uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 52–53.

²⁸ *Ibidem*, s. 52.

²⁹ Pozytywnie co do stosowania art. 30 ust. 3–4 do wszystkich tych uprawnień wypowiada się J. Bieluk: *Ustawa...*, *op. cit.*, art. 30, nb 6.

wykonania uprawnienia **wynikającego z ustawy** (zarówno samo uprawnienie, jak i termin do jego wykonania wynikają z ustawy). Również uprawnienia z tytułu rękojmi za wady są uprawnieniami wynikającymi **z ustawy**, co przemawiałoby przeciwko objęciu zakresem zastosowania przepisu art. 30 ust. 3 u.z.s. także tych uprawnień. Można by argumentować, że przesłanką powstania tych uprawnień jest fakt zawarcia umowy i jej nienależyte wykonanie, jednak problemem jest brzmienie art. 30 ust. 3 u.z.s., który przewiduje wstrzymanie biegu terminów do wykonania uprawnień i obowiązków „wynikających z umowy”, nie zaś „wynikających z zawarcia umowy i z jej nienależytego wykonania”. Jak się wydaje, zakres tego przepisu został ograniczony do uprawnień i obowiązków, które zostały ustanowione umownie, co wykluczałoby rozciąganie go na uprawnienia i obowiązki ustawowe.

Z drugiej strony, takiej wąskiej wykładni przepisu art. 30 ust. 3 u.z.s. może się sprzeciwiać cel tej regulacji. W uzasadnieniu projektu ustawy nie znajdujemy, co prawda, jednoznacznego potwierdzenia, że w zamierzeniu projektodawcy art. 30 ust. 3 u.z.s. miał się odnosić także do ustawowych uprawnień i obowiązków stron umowy. Wyjaśniając cele uchwalenia ustawy, projektodawca wskazał jednak, że jednym z nich jest ochrona osób trzecich, w tym kontrahentów i konsumentów, którzy w dotychczasowym stanie prawnym nie mogli niekiedy wykonywać swoich uprawnień wobec przedsiębiorcy po jego śmierci z uwagi na przedłużający się okres oczekiwania na ustalenie kręgu osób, wobec których te uprawnienia można wykonywać, a jako przykłady takich uprawnień projektodawca wskazał uprawnienia z rękojmi lub gwarancji³⁰. Również wyjaśniając cel regulacji zawartej w art. 30 ust. 3 u.z.s., projektodawca zwrócił uwagę, że po śmierci przedsiębiorcy — strony umowy, do czasu ustanowienia zarządu sukcesyjnego żadna ze stron umowy nie ma faktycznej możliwości wykonania praw i obowiązków umownych, ponieważ do czasu stwierdzenia praw do dziedziczenia po zmarłym przedsiębiorcy nie jest ustalony krąg jego następców prawnych, którzy nabywają jego prawa i obowiązki. Jeśli zaś kontrahent (w tym także konsument) będący drugą stroną umowy nie wie, kto odpowiada za wykonanie obowiązków umownych, to „nie może też często skutecznie skorzystać z wynikających z umowy uprawnień (np. złożyć oświadczenia woli związanego z umową)”³¹. W dalszej części tego fragmentu uzasadnienia projektodawca wskazuje też, że „ustawa wprowadza regulacje, które zapobiegają negatywnym skutkom braku faktycznej możliwości realizacji umowy, takim jak np. obowiązek zapłaty odsetek, kar umownych, utrata uprawnienia do odstąpienia od umowy lub innych uprawnień stron, z uwagi na upływ terminów zawitych”³², lecz w pozostałym zakresie odnosi się już tylko do negatywnych skutków opóźnienia w wykonaniu obowiązków umownych, w tym kar umownych. Nie ulega wątpliwości, że dostrzeżony przez projektodawcę problem nie ogranicza się tylko do takich obo-

³⁰ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 8.

³¹ *Ibidem*, s. 51.

³² *Ibidem*, s. 52.

wiązków. Z takimi samymi trudnościami boryka się bowiem kontrahent, który chce skorzystać z ustawowych uprawnień wynikających z wady rzeczy sprzedanej, ale nie wie, na kim ciąży obowiązek sprzedawcy wynikające z wadliwości rzeczy — negatywne konsekwencje upływu ustawowych terminów do skorzystania z uprawnień wynikających z rękojmi będzie ponosił kontrahent.

Takie same trudności interpretacyjne w świetle art. 30 ust. 3 u.z.s. sprawia ustawowe prawo odstąpienia od umowy, ponieważ nie jest to uprawnienie wynikające z umowy. Przy wąskiej wykładni pojęcia „uprawnień i obowiązków wynikających z umowy” nie ulegałby też zawieszeniu termin do wykonania tzw. konsumentskiego prawa do odstąpienia od umowy, przewidzianego w art. 27 ustawy o prawach konsumenta³³, nawet gdy po śmierci przedsiębiorcy konsument nie wiedziałby, komu powinien złożyć takie oświadczenie, a termin do wykonania tego uprawnienia (14 dni) jest zbyt krótki, by przed jego upływem zostały ustalone prawa do spadku po przedsiębiorcy³⁴. Z celu regulacji zawartej w art. 30 ust. 3 u.z.s. zdaje się wynikać, że pojęcie „uprawnień i obowiązków wynikających z umowy” należy rozumieć szerzej, jako „uprawnienia wynikające z faktu zawarcia umowy i wystąpienia dalszych okoliczności wskazanych w ustawie”.

Przy takiej interpretacji przepis ten mógłby odnosić się nie tylko do uprawnień z rękojmi i do ustawowego prawa odstąpienia od umowy, lecz także do wspomnianych wyżej uprawnień do uchylenia się od skutków oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub groźby. W tym kontekście pojawia się jednak kolejne problematyczne zagadnienie, ponieważ wadami oświadczenia woli mogą być dotknięte nie tylko oświadczenia woli składające się na umowy, lecz także oświadczenia będące składnikami jednostronnych czynności prawnych. Do tych ostatnich art. 30 ust. 3 u.z.s. nie znajdowałby zastosowania nawet przy przyjęciu proponowanego wyżej, szerokiego rozumienia tego przepisu (ponieważ wyraźnie odnosi się on jedynie do „umów”), mimo że osoba dokonująca jednostronnej czynności prawnej, której oświadczenie (wymagające złożenia go adresatowi) obarczone jest błędem lub jest złożone pod wpływem groźby, napotyka takie same trudności przy skorzystaniu z uprawnienia do uchylenia się od skutków swojego oświadczenia, jak strona umowy — jeśli nie jest ustalona osoba, której należy złożyć oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli, to uprawniony do złożenia takiego oświadczenia znajduje się w takim samym położeniu niezależnie od tego, czy zamierza uchylić się od skutków oświadczenia woli będącego składnikiem umowy czy jednostronnej czynności prawnej. Wobec brzmienia art. 30 ust. 3 u.z.s. te ostatnie przypadki są jednak wyłączone z zakresu zastosowania tego przepisu.

³³ Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 134 ze zm.); zob. art. 27.

³⁴ W uzasadnieniu projektu ustawy (s. 52) jest wzmianka o tym, że celem wprowadzonych zmian jest zapobieżenie utracie m.in. uprawnienia do odstąpienia od umowy, jednak wzmianka jest tak lapidarna, że nie wiadomo, czy chodziło o umowne prawo odstąpienia (co do którego nie ma wątpliwości, że art. 30 ust. 3 u.z.s. się do niego odnosi), czy także ustawowe prawo odstąpienia.

To wszystko pokazuje, że mimo trafnego dostrzeżenia problemów powstających przy wykonywaniu po śmierci przedsiębiorcy uprawnień/obowiązków odnoszących się do stosunków prawnych z jego udziałem, przepisy ustawy o zarządzie sukcesyjnym nie proponują całościowego rozwiązania tych problemów. Należy więc liczyć na rozwałę sądów przy stosowaniu tych przepisów. Czas pokaże, w którą stronę pójdzie orzecznictwo w powyższych kwestiach.

IV. „CZYNNOŚCI KONIECZNE DO ZACHOWANIA PRZEDSIĘBIORSTWA W SPADKU”

Z perspektywy osób trzecich wchodzących w stosunki prawne z przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną duże znaczenie ma też rozwiązanie wprowadzone w art. 13–14 u.z.s. Po śmierci przedsiębiorcy, jeśli nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny, osoby wymienione w art. 14 u.z.s. mogą w stosunku do kontrahentów zmarłego dokonywać pewnych czynności związanych z przedsiębiorstwem, na przykład wykonać umowę niewykonaną za życia przedsiębiorcy i zaoferować kontrahentowi świadczenie wzajemne, mogą również przyjąć świadczenie od kontrahenta zmarłego przedsiębiorcy — są to czynności związane z dalszym prowadzeniem przedsiębiorstwa zmarłego przedsiębiorcy (przedsiębiorstwa w spadku). W uzasadnieniu projektu ustawy zostały one nazwane czynnościami zachowawczymi³⁵. Co istotne, zakres tych czynności nie ogranicza się do spełniania świadczeń na rzecz kontrahentów zmarłego i przyjmowania od nich świadczeń wzajemnych — **ustawa ujmuje znacznie szerzej zakres uprawnień** osób wymienionych w art. 14 ustawy. Uprawnienie to obejmuje „czynności konieczne do zachowania majątku lub możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku”, polegające w szczególności na:

- 1) zaspokajaniu wymagalnych roszczeń lub przyjmowaniu należności, które wynikają z zobowiązań przedsiębiorcy związanych z wykonywaniem działalności gospodarczej, powstałych przed jego śmiercią;
- 2) zbywaniu rzeczowych aktywów obrotowych w rozumieniu art. 3 ust. 1 pkt 19 ustawy o rachunkowości³⁶.

Osoby wymienione w art. 14 u.z.s. mogą ponadto dokonywać **czynności zwykłego zarządu** w zakresie przedmiotu działalności gospodarczej wykonywanej przez przedsiębiorcę przed jego śmiercią, **jeżeli ciągłość tej działalności jest konieczna do zachowania możliwości jej kontynuacji lub uniknięcia poważnej szkody** (art. 13 ust. 2 u.z.s.).

Katalog czynności, które mogą być wykonywane przez osoby upoważnione, jest zatem otwarty, a ich zakres jest ograniczony ich celem — muszą to być „czyn-

³⁵ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 32 i n.

³⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 351 ze zm.).

ności konieczne do zachowania majątku lub możliwości prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku” albo czynności zwykłego zarządu (czyli nawet zawieranie nowych umów, zaciąganie nowych zobowiązań), o ile „ciągłość działalności jest konieczna do zachowania możliwości jej kontynuacji lub uniknięcia poważnej szkody”, a czynności te mieszczą się w zakresie przedmiotu działalności gospodarczej wykonywanej przez przedsiębiorcę przed jego śmiercią. Taką czynnością mogłoby być zatem także przykładowo zawarcie umowy odnowienia kredytu, z którego korzystał zmarły przedsiębiorca, jeśli właśnie kończył się czas trwania dotychczasowej umowy kredytu, a jest ona potrzebna do zachowania możliwości dalszego prowadzenia przedsiębiorstwa lub uniknięcia poważnej szkody.

W ramach czynności koniecznych do zachowania przedsiębiorstwa osoby uprawnione nie mogą natomiast zmieniać profilu działalności przedsiębiorstwa, czyli dokonywać przebranżowienia; nie mogą także dokonywać nowych inwestycji. Sprzeczne z celem regulacji dotyczącej początkowego okresu po śmierci przedsiębiorcy byłoby bowiem zezwalanie osobom wskazanym w art. 14 u.z.s. na wdrażanie ich własnej wizji prowadzenia przedsiębiorstwa zmarłej osoby. Okres tuż po śmierci przedsiębiorcy jest okresem przejściowym, w którym oczekuje się na formalne potwierdzenie, komu będą przysługiwały prawa do przedsiębiorstwa. Zatem wszelkich zmian dotyczących na przykład profilu prowadzonej działalności gospodarczej albo formy prowadzenia działalności dokonywać ma już w założeniu właśnie ten uprawniony, który zostanie w przyszłości (bliższej lub dalszej) ustalony. Natomiast w pierwszym okresie po śmierci przedsiębiorcy działania osób wymienionych w art. 14 u.z.s. mają się ograniczyć do tego, co jest potrzebne, aby zachować majątek przedsiębiorstwa, zachować możliwość kontynuacji działalności przedsiębiorstwa i uniknąć poważnej szkody.

Jeśli przedsiębiorca zmarł, ale z chwilą jego śmierci nastąpiło ustanowienie zarządu sukcesyjnego, to zarządca sukcesyjny obejmuje swoją funkcję i wówczas tylko on wykonuje (ma obowiązek wykonywać) prawa i obowiązki zmarłego przedsiębiorcy wynikające z prowadzonej przez niego działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki wynikające z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku, a więc także on jest wyłącznie uprawniony (i obowiązany) do podejmowania czynności określonych w art. 13 u.z.s.³⁷ Uprawnienia osób wymienionych w art. 14 u.z.s. są

³⁷ Od chwili ustanowienia zarządu sukcesyjnego zarządca sukcesyjny sprawuje szczególnego rodzaju zastępstwo pośrednie za właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (porównywalne ze statusem prawnym syndyka masy upadłości); zastępstwo to można określić jako bezwzględne, ponieważ od dnia ustanowienia zarządu sukcesyjnego jedynie zarządca sukcesyjny jest uprawniony do dokonywania czynności związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku, a zatem wyłączone jest dokonywanie takich czynności nie tylko przez osoby wskazane w art. 14 ust. 1 u.z.s., lecz także przez właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. O statusie zarządcy sukcesyjnego zob. szerzej J. Bieluk: *Ustawa..., op. cit.*, art. 21, nb 1–6; D. Celiński: *Stosowanie w praktyce notarialnej przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej — zagadnienia..., op. cit.*, s. 31–35; J. Derlatka: *Udział..., op. cit.*, s. 11–15; R. Kapkowski, M. Kaufmann: *Charakter prawny zarządcy sukcesyjnego na tle pokrewnych instytucji zarządu masą spadkową*, Rejent 2019, nr 7, s. 54–78; K. Kopaczyńska-Pieczniak: *Status prawny..., op. cit., passim*; M. Sieradzka: *Zarząd..., cz. I, op. cit.*, s. 1198; cz. II, s. 1242–1244; T. Szczurowski: *Zarząd...,*

natomiast wyłączone. Uprawnienia te zostają także wyłączone z chwilą ustanowienia zarządu sukcesyjnego po śmierci przedsiębiorcy na podstawie art. 12 u.z.s., alternatywnie z dniem wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ust. 10 u.z.s.).

Do tego czasu czynności koniecznych (zachowawczych) może dokonywać (samodzielnie)³⁸ każda z osób wyliczonych w art. 14 ust. 1 u.z.s. Krąg tych osób jest bardzo ograniczony; należą do niego:

- 1) małżonek przedsiębiorcy, któremu przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku, lub
- 2) spadkobierca ustawowy przedsiębiorcy, albo
- 3) spadkobierca testamentowy przedsiębiorcy, albo zapisobierca windykacyjny, któremu zgodnie z ogłoszonym testamentem przysługuje udział w przedsiębiorstwie w spadku.

Natomiast po uprawomocnieniu się postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku, zarejestrowaniu aktu poświadczenia dziedziczenia albo wydaniu europejskiego poświadczenia spadkowego czynności koniecznych (zachowawczych) może dokonywać już tylko właściciel przedsiębiorstwa w spadku (por. art. 3 u.z.s.).

Z porównania art. 14 ust. 1 pkt 2 i 3 u.z.s. wynika, że jeśli został ogłoszony testament i spadkodawca rozrządził w nim całym spadkiem na rzecz osoby spoza kręgu spadkobierców ustawowych, to spadkobierca ustawowy nie może już dokonywać czynności koniecznych do zachowania przedsiębiorstwa, a uprawnienie to przysługuje tylko spadkobiercy testamentowemu, ewentualnie zapisobiercy windykacyjnemu, któremu przypadło przedsiębiorstwo/udział w nim oraz (ewentualnie) małżonek będący „współwłaścicielem” przedsiębiorstwa w spadku (por. art. 2 ust. 2 u.z.s.). Natomiast w okresie przed ogłoszeniem testamentu spadkobierca ustawowy należy do kręgu uprawnionych do podejmowania czynności koniecznych (zachowawczych).

Z praktycznego punktu widzenia istotne jest to, że osoby wymienione w art. 14 u.z.s. są uprawnione do wystawiania po śmierci przedsiębiorcy faktur, posługując się numerem NIP zmarłego przedsiębiorcy, o ile w terminie do powołania zarządcy sukcesyjnego (art. 12 ust. 10 u.z.s.) zgłoszą naczelnikowi urzędu skarbowego kontynuowanie prowadzenia przedsiębiorstwa zmarłej osoby fizycznej³⁹. Nie ma zatem

op. cit., s. 35. Na pewne różnice w statusie syndyka i zarządcy sukcesyjnego w postępowaniu egzekucyjnym zwraca uwagę J. Derlatka: *Udział...*, *op. cit.*, s. 16.

³⁸ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 34.

³⁹ Zob. art. 72 pkt 3 u.z.s., zmieniający art. 12 ustawy z dnia 13 października 1995 r. o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 63 ze zm.). Zgodnie z nowymi art. 12 ust. 1b–1d tej ostatniej ustawy: „1b. NIP nadany przedsiębiorcy przechodzi na przedsiębiorstwo w spadku i wygasa wraz z wygaśnięciem zarządu sukcesyjnego, a jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony — wraz z wygaśnięciem uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego. 1c. W przypadku gdy zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony, przedsiębiorstwo w spadku może do dnia wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego podawać NIP przedsiębiorcy, jeżeli osoba, o której mowa w art. 14 ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, kontynuuje prowadzenie przedsiębiorstwa pod firmą przedsiębiorcy

podstaw do odesłania takiej faktury wystawionej po śmierci przedsiębiorcy, mimo że zawiera ona numer NIP zmarłego i została wystawiona przez osobę, której prawa do spadku nie zostały jeszcze stwierdzone, niebędącą jednocześnie zarządcą sukcesyjnym. Osoby wymienione w art. 14 u.z.s., podobnie jak zarządca sukcesyjny, w sprawach wynikających z prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku posługują się dotychczasową firmą przedsiębiorcy z dodaniem oznaczenia „w spadku” (art. 17 ust. 1–2 u.z.s.), a więc również w treści faktur osoby te powinny podawać takie oznaczenie wystawcy faktury.

Dużą zaletą nowej regulacji jest swego rodzaju gwarancja dla kontrahentów zmarłego przedsiębiorcy, polegająca na tym, że nawet przed formalnym stwierdzeniem praw do spadku (przez notariusza lub sąd) istnieją wskazane w ustawie osoby, z którymi kontrahenci zmarłego przedsiębiorcy mogą kontynuować interesy niezakończone za życia przedsiębiorcy — nie jest więc niezbędne oczekiwanie na stwierdzenie praw do spadku. Jednocześnie kontrahenci ci nie muszą się obawiać przyjęcia świadczenia wzajemnego zaoferowanego, przykładowo, przez małżonka zmarłego przedsiębiorcy (czyli spadkobiercę ustawowego — art. 931 § 1 k.c.) i tego, że jeśli zostanie później odnaleziony testament, w którego świetle przedsiębiorstwo odziedziczy inna osoba, a nie małżonek, to ten „właściwy” spadkobierca (tj. właściciel przedsiębiorstwa w spadku w rozumieniu art. 3 u.z.s.) będzie domagał się od kontrahenta zwrotu spełnionego świadczenia czy też kwestionował uprawnienie małżonka do spełnienia tego świadczenia. Podobnie, jeśli będzie ogłoszony testament powołujący do całości spadku na przykład wnuka zmarłego, i z tym właśnie wnukiem kontrahent się rozliczy z tytułu umowy niewykonanej za życia przedsiębiorcy, a następnie okaże się, że testament był nieważny⁴⁰ i do dziedziczenia dochodzą (z ustawy) małżonek i dzieci przedsiębiorcy, to spadkobiercy ustawowi nie będą mogli się powoływać wobec owego kontrahenta na to, iż wnuk nie był uprawniony do dokonywania czynności zarządu przedsiębiorstwem. Kontrahenci zmarłego przedsiębiorcy mają zatem gwarancję, że jeśli wykonają umowę, ustalając to z osobami wskazanymi w art. 14 ust. 1 u.z.s., nie będzie to mogło być następnie kwestionowane tylko dlatego, że osoba, z którą dokonywali czynności, nie będzie jednak dziedziczyła przedsiębiorstwa (albo w ogóle nie będzie dziedziczyła). Uprawnienie osób wymienionych w art. 14 u.z.s. do dokonywania czynności zachowawczych wynika bowiem **wprost z tego przepisu ustawy** i nie jest zależne od tego, czy osoba taka zostanie uznana za właściciela przedsiębiorstwa w spadku. Gdyby okazało się, że dokonujący czynności zachowawczej nie ma statusu właściciela przedsiębiorstwa w spadku, ewentualne konsekwencje takiego stanu rzeczy są roz-

i w terminie wskazanym w art. 12 ust. 10 tej ustawy dokona zgłoszenia do naczelnika urzędu skarbowego o kontynuowaniu prowadzenia tego przedsiębiorstwa. 1d. Jeżeli zarząd sukcesyjny nie został ustanowiony i nie dokonano zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1c, podawanie NIP lub firmy przedsiębiorcy nie wywołuje skutków podatkowych dla przedsiębiorstwa w spadku”.

⁴⁰ Np. z uwagi na brak świadomości przy sporządzaniu testamentu (art. 945 § 1 pkt 1 k.c.).

strzygane w stosunkach między dokonującym czynności zachowawczej a właścicielami przedsiębiorstwa w spadku, a jeśli zostanie ustanowiony zarząd sukcesyjny — między dokonującym czynności zachowawczej a zarządcą sukcesyjnym⁴¹.

W ustawie kwestia statusu prawnego osób uprawnionych do podejmowania czynności zachowawczych została uregulowana do pewnego stopnia w sposób taki, jak status zarządcy sukcesyjnego. Osoby te, tak jak zarządca sukcesyjny (por. art. 15 i art. 21 ust. 1 u.z.s.), dokonują czynności, do których są uprawnione, „w imieniu własnym, na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku”, czyli tych, którzy finalnie okażą się uprawnieni do przedsiębiorstwa w spadku, gdy prawa do spadku zostaną stwierdzone⁴². Aby taka regulacja nie prowadziła do nadużyć, tj. przypadków dokonywania w złej wierze, przez nieuprawnione do tego osoby, czynności z kontrahentem zmarłego przedsiębiorcy, ustawodawca wprowadził odpowiedzialność odszkodowawczą osób nieuprawnionych — odpowiadają one odszkodowawczo wobec każdego, komu wyrządziły szkodę, dokonując w złej wierze czynności na podstawie art. 13 u.z.s., do której nie były uprawnione (art. 15 u.z.s.). Takimi poszkodowanymi będą z reguły właściciele przedsiębiorstwa w spadku, ale krąg podmiotów uprawnionych do dochodzenia odpowiedzialności odszkodowawczej na podstawie art. 15 u.z.s. nie jest w żaden sposób ograniczony. Czynności dokonane na podstawie art. 13–14 u.z.s. przez osoby nieuprawnione pozostają jednak tak czy inaczej skuteczne, a ściślej rzecz ujmując: nie mogą być uznane za nieskuteczne tylko z tego powodu, że osoba ich dokonująca była nieuprawniona, choć z innych przyczyn mogą być oczywiście wadliwe na zasadach ogólnych.

V. ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA DŁUGI SPADKOWE I DŁUGI ZWIĄZANE Z FUNKCJONOWANIEM PRZEDSIĘBIORSTWA W SPADKU

Dla kontrahentów zmarłego przedsiębiorcy kluczowe znaczenie ma również kwestia odpowiedzialności za długi — zarówno te, które pozostawił po sobie zmarły, jak i długi związane z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa w spadku po śmierci przedsiębiorcy.

⁴¹ Zob. też uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 36–37.

⁴² Jest to konstrukcja znana chociażby z art. 160 ust. 1 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. — Prawo upadłościowe (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 498 ze zm.), gdzie według takich samych zasad zostało uregulowane podejmowanie przez syndyka czynności w sprawach dotyczących masy upadłości („W sprawach dotyczących masy upadłości syndyk dokonuje czynności w imieniu własnym na rachunek upadłego”). Jest to konstrukcja tzw. zastępstwa pośredniego o charakterze bezwzględny, opierająca się na tym, że czynności dokonuje podmiot podstawiony w miejsce podmiotu objętego działaniem normy prawnej, czyli właścicieli przedsiębiorstwa, a dodatkowo legitymacja do działania przysługuje tylko temu podmiotowi z wyłączeniem zastępowanego (zob. też S. Gurgul: *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2018, art. 144, nb 1–2, art. 160, nb 1).

Zgodnie z art. 32 ustawy, „za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku solidarną odpowiedzialność ponoszą właściciele przedsiębiorstwa w spadku”. Przepis ten dotyczy zobowiązań związanych z prowadzeniem przedsiębiorstwa „w spadku”, które powstaje z chwilą śmierci przedsiębiorcy. Nie są to więc długi spadkowe, lecz powstałe już po otwarciu spadku długi tych osób, którym zostaną przyznane prawa do przedsiębiorstwa w spadku, czyli tzw. właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (art. 3 u.z.s.)⁴³. Skoro nie są to długi spadkowe, to odpowiedzialność za nie ponoszona przez właścicieli przedsiębiorstwa w spadku nie jest ograniczona, nawet w razie przyjęcia spadku po zmarłym przedsiębiorcy z dobrodziejstwem inwentarza.

Za długi spadkowe, czyli powstałe **do chwili otwarcia spadku**⁴⁴, odpowiada spadkobiercy na dotychczasowych zasadach (art. 1030 i n. k.c.). Do tych długów mogą należeć także długi związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa spadkodawcy za jego życia — one również wchodzi do spadku i podlegają takim samym zasadom odpowiedzialności za długi, jak inne długi spadkowe. Ustawa przewiduje jednocześnie możliwość wykonywania wymagalnych zobowiązań związanych z działalnością przedsiębiorstwa (a więc także takich, które mają status długów spadkowych) przez osoby wskazane w art. 14 ust. 1 u.z.s., czyli osoby, co do których nie ma całkowitej pewności, że zostaną one uznane za uprawnione do przedsiębiorstwa zmarłego przedsiębiorcy. W związku z tym w praktyce mogą się pojawić pewne komplikacje, przykładowo, gdy osoba uprawniona z art. 14 ust. 1 u.z.s. spłaci niektóre wymagalne zobowiązania zmarłego przedsiębiorcy będące jednocześnie długami spadkowymi, następnie zaś okaże się, że spadkobiercą jest inna osoba, która odpowiada za długi spadkowe z dobrodziejstwem inwentarza, a jeśli wszyscy wierzyciele spadkowi byłiby zaspokajani równomiernie, to nie powinni być zaspokojeni w całości, lecz w pewnym procencie, ponieważ stan czynny spadku nie pokrywał wszystkich zobowiązań w ich pełnej wysokości. W świetle kodeksowych zasad odpowiedzialności za długi spadkowe (art. 1032 § 1–2 k.c.) może wówczas dojść do sytuacji, w której spadkobierca będzie musiał z własnego majątku wyłożyć brakujące kwoty na spłatę wierzycieli spadkowych, gdy powinni być oni zaspokojeni w konkretnym ułamku, a majątek spadkowy nie wystarcza już na zaspokojenie ich w takiej części, gdyż niektórzy wierzyciele zostali wcześniej spłaćeni w całości przez osoby uprawnione w świetle art. 14 ust. 1 ustawy. Jeśli osoby wymienione w tym ostatnim przepisie działały „w złej wierze”, spłacając w całości wymagalne

⁴³ Zob. też uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 55: „Zobowiązania istniejące w chwili śmierci przedsiębiorcy stanowią długi spadkowe, za które odpowiedzialność regulują art. 1030 i n. k.c. Za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku przez zarządcę sukcesyjnego jego właściciele odpowiadają natomiast na zasadach analogicznych do tych, jakie wiązałyby się z osobistym prowadzeniem działalności”.

⁴⁴ Por. jednak art. 922 § 3 k.c., który zalicza do długów spadkowych także niektóre kategorie zobowiązań powstałych już po śmierci spadkodawcy: koszty pogrzebu spadkodawcy, koszty postępowania spadkowego, obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek oraz obowiązek wykonania zapisów zwykłych i poleceń.

zobowiązania spadkowe, istnieje podstawa pociągnięcia ich do odpowiedzialności odszkodowawczej (art. 15 u.z.s.); jeśli jednak nie powiedzie się udowodnienie im „złej wiary”, to majątkowe konsekwencje działania osoby uprawnionej do podejmowania czynności zachowawczych będzie ponosił spadkobierca. Takich problemów można częściowo uniknąć, powołując się na uprawnienie do powstrzymania się ze spełnieniem świadczenia na rzecz wierzyciela zmarłego przedsiębiorcy (art. 30 ust. 1–2 u.z.s.), ale przedmiotowy zakres tego uprawnienia nie rozciąga się na wszystkie zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa.

Interesująca jest też kwestia odpowiedzialności osób wymienionych w art. 14 ustawy za zobowiązania zaciągnięte przez nie na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. W rozdziale pt. „Prowadzenie przedsiębiorstwa w spadku” został bowiem zamieszczony przywołany już wyżej art. 32, zgodnie z którym za zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku solidarną odpowiedzialność ponoszą właściciele przedsiębiorstwa w spadku. W świetle tego przepisu należałoby przyjąć, że właściciele przedsiębiorstwa w spadku ponoszą odpowiedzialność także za zobowiązania zaciągnięte przez osoby wymienione w art. 14 u.z.s., działające w imieniu własnym, ale na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku (art. 15 u.z.s.). Do innych wniosków prowadzi jednak art. 33 ust. 1 ustawy, który stanowi, że zarządca sukcesyjny nie ponosi odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte na rachunek właściciela przedsiębiorstwa w spadku, chyba że odrębne przepisy stanowią inaczej. Takiej regulacji ustawa nie przewiduje w odniesieniu do osób z art. 14 ust. 1 u.z.s. i ich odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku. Z uzasadnienia projektu ustawy wynika, że brak ten jest celowy — projektodawca chciał uregulować inaczej odpowiedzialność za zaciągnięte zobowiązania w przypadku osób z art. 14 ust. 1 u.z.s. i inaczej w przypadku zarządcy sukcesyjnego: zarządca sukcesyjny ma nie ponosić odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte przez siebie na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, natomiast osoby wymienione w art. 14 ust. 1 u.z.s. mają zaciągać zobowiązania w imieniu własnym, ale na zasadzie klasycznego zastępstwa pośredniego⁴⁵. Odpowiadają one zatem wobec osób trzecich za zobowiązania zaciągnięte we własnym imieniu. Jeśli osoba dokonująca czynności zachowawczej na podstawie art. 13–14 u.z.s. nie będzie następnie dziedziczyła przedsiębiorstwa w spadku i będzie chciała zwolnić się z zobowiązań zaciągniętych na rachunek właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, powinna przenieść na właścicieli

⁴⁵ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 36–37. Status zarządcy sukcesyjnego również określa się jako szczególnego rodzaju zastępstwo pośrednie (zob. literaturę przywołaną w przyp. 37), które wykazuje różnice w stosunku do klasycznego zastępstwa pośredniego (szerzej o zastępstwie pośrednim zob. np. M. Pazdan (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, A. Olejniczaka, Warszawa 2019, s. 604–605). Jedną z takich różnic jest właśnie brak odpowiedzialności zarządcy sukcesyjnego za zobowiązania zaciągnięte przez niego w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa w spadku — z mocy szczególnej regulacji ustawowej odpowiedzialnością za te zobowiązania zostali obciążeni właściciele przedsiębiorstwa w spadku, nie zachodzi więc konieczność przenoszenia tych zobowiązań przez zarządcę sukcesyjnego na właścicieli przedsiębiorstwa w spadku, co byłoby typowe dla klasycznego zastępstwa pośredniego.

zobowiązania zaciągnięte przez siebie we własnym imieniu, a właściciele przedsiębiorstwa powinni taką osobę zwolnić z zaciągniętych przez nią zobowiązań⁴⁶.

VI. UWAGI KOŃCOWE

W niniejszym opracowaniu omówiono tylko wybrane zagadnienia wyłaniające się na tle ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej, które mają duże praktyczne znaczenie dla osób trzecich wchodzących w stosunki prawne z przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną. Zagadnień istotnych z punktu widzenia kontrahentów przedsiębiorcy jest oczywiście znacznie więcej, niż zdołało zmieścić to opracowanie. Poza jego zakresem zostały, przykładowo, zagadnienia proceduralne, związane z prowadzeniem postępowań (sądowych i administracyjnych) po śmierci przedsiębiorcy będącego ich uczestnikiem (stroną). Już analiza kilku kwestii poruszonych wyżej pozwala jednak stwierdzić, że ustawa nie dostarcza rozwiązania wszystkich problemów, które powstają w związku ze śmiercią przedsiębiorcy prowadzącego jednoosobową działalność gospodarczą. Części dotychczasowych trudności w istocie udaje się uniknąć dzięki samej instytucji zarządu sukcesyjnego, o ile w danym przypadku zarząd taki zostanie ustanowiony. Zarządca sukcesyjny może być w szczególności pozywany przez kontrahentów w sprawach wynikających z wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej lub prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku, może również sam w takich sprawach pozywać, a także brać udział w postępowaniach administracyjnych, podatkowych i sądownoadministracyjnych (art. 21 ust. 2 u.z.s.); zarządcy sukcesyjnemu składa się też oświadczenia i doręcza pisma w sprawach wynikających z wykonywanej przez przedsiębiorcę działalności gospodarczej lub prowadzenia przedsiębiorstwa w spadku (art. 21 ust. 3 u.z.s.). Z pewnością są to znaczące ułatwienia dla dalszego funkcjonowania przedsiębiorstwa po śmierci przedsiębiorcy, nie tylko z punktu widzenia jego następców prawnych, lecz także kontrahentów zmarłego, którzy nie muszą oczekiwać na ustalenie praw po zmarłym przedsiębiorcy, aby podejmować czynności niezbędne dla ochrony ich własnych praw ze stosunków prawnych nawiązanych ze zmarłym. Natomiast dotychczasowa niejasność sytuacji prawnej nadal istnieje wtedy, gdy zarządca sukcesyjny nie został ustanowiony — osoby z art. 14 u.z.s. nie są w ustawie wskazane jako te, które można pozywać w sprawach związanych z działalnością przedsiębiorstwa w spadku. Jeśli zachodzi pilna konieczność podjęcia określonej czynności przeciwko spadkobiercom przedsiębiorcy (np. gdy zbliża się termin przedawnienia roszczeń wobec przedsiębiorcy i powstaje potrzeba wytoczenia przeciwko niemu powództwa, ale przedsiębiorca wcześniej umrze), to ustawa nie wskazuje osoby, którą można by pozwać, jeśli nie został ustanowiony

⁴⁶ Uzasadnienie projektu ustawy, druk sejmowy nr 2293, Sejm VIII kadencji, s. 35–36.

zarząd sukcesyjny. Osoby wymienione w art. 14 u.z.s. nie są wskazane w ustawie jako te, wobec których kontrahenci zmarłego przedsiębiorcy mieliby możliwość podjęcia „ich własnych” czynności zachowawczych (tj. mających na celu zachowanie ich praw), ale po to, aby to te osoby podejmowały czynności zachowawcze **wobec kontrahentów**. W przywołanej sytuacji, gdy zachodzi potrzeba pilnego wytoczenia powództwa przeciwko przedsiębiorcy w sprawie związanej z prowadzeniem przez niego przedsiębiorstwa, a nie został ustanowiony zarząd sukcesyjny, trzeba więc — tak jak dotychczas — na własną rękę starać się ustalić następców prawnych zmarłego.

Bardzo poważną zmianą wprowadzoną przez ustawę jest ograniczenie zastosowania zasady wygasania po śmierci osoby fizycznej praw i obowiązków ściśle związanych z jej osobą (art. 922 § 2 k.c.) i przyjęcie reguły kontynuacji umów zawartych przez zmarłego przedsiębiorcę, także jeśli z umów takich wynikają prawa i obowiązki ściśle związane z osobą spadkodawcy. Strony takich umów powinny zatem rozważyć potrzebę ich zrewidowania pod kątem ewentualnego odmiennego uregulowania w umowie skutków śmierci przedsiębiorcy dla stosunków prawnych wykreowanych taką umową (np. przez wprowadzenie do umowy klauzuli jej wygaśnięcia w razie śmierci przedsiębiorcy). Również w przypadku nowych umów zawieranych z przedsiębiorcą będącym osobą fizyczną prowadzącą jednoosobową działalność gospodarczą, kwestia ewentualnych losów stosunku umownego po śmierci przedsiębiorcy powinna być przedmiotem szczególnej uwagi stron umowy.

Dla kontrahentów przedsiębiorcy prowadzącego jednoosobową działalność gospodarczą dużą trudnością może się okazać (przynajmniej w początkowym okresie obowiązywania ustawy, do czasu wykształcenia się w orzecznictwie stosunkowo jednolitej wykładni jej przepisów) brak pewności co do tego, do jakich terminów znajdują zastosowanie art. 30 ust. 3–4 ustawy, a więc jakie terminy ulegają zawieszeniu (wstrzymaniu) z chwilą śmierci przedsiębiorcy, a jakie będą nieprzerwanie. Wyjaśnienia tej kwestii nie dostarcza bowiem ani sama ustawa, ani jej uzasadnienie, mimo trafnego dostrzeżenia przez ustawodawcę problemów pojawiających się w tym zakresie po śmierci przedsiębiorcy. Pozostaje mieć nadzieję, że niejasności te zostaną rozstrzygnięte w orzecznictwie w sposób uwzględniający cel, który przyświecał ustawodawcy przy wprowadzaniu do ustawy przepisów o wstrzymaniu (zawieszeniu) biegu terminów do wykonania uprawnień/obowiązków wynikających ze stosunków prawnych, których stroną był zmarły przedsiębiorca.

BIBLIOGRAFIA

Aleksiejuk P., Wojarska-Aleksiejuk K.: *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym w kontekście sukcesji firm rodzinnych w Polsce*, Nowy Przegląd Notarialny 2019, nr 1, s. 43–67.

- Bieluk J.: *Zarządca sukcesyjny — nowa instytucja w polskim prawie spadkowym*, Białostockie Studia Prawnicze 2017, vol. 22, nr 4, s. 47–57.
- Bieluk J.: *Ustawa o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Komentarz*, Warszawa 2019.
- Blajer P.: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej. Pytania i odpowiedzi. Wzory pism. Przepisy*, Warszawa 2019.
- Borysiak W.: *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013.
- Celiński D.: *Czynności notarialne związane z zarządzeniem sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, Rejent 2018, nr 10, s. 25–49.
- Celiński D.: *Stosowanie w praktyce notarialnej przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej (uwagi polemiczne do artykułu Krzysztofa Maja „Czynności notarialne związane z ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej”)*, Krakowski Przegląd Notarialny 2018, nr 3, s. 185–196.
- Celiński D.: *Stosowanie w praktyce notarialnej przepisów ustawy o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej — zagadnienia wybrane*, Rejent 2019, nr 5, s. 22–42.
- Derlatka J.: *Udział i status zarządcy sukcesyjnego w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2019, nr 5, s. 7–31.
- Gurgul S.: *Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne. Komentarz*, Warszawa 2018.
- Kapkowski R., Kaufmann M.: *Charakter prawny zarządcy sukcesyjnego na tle pokrewnych instytucji zarządu masą spadkową*, Rejent 2019, nr 7, s. 54–88.
- Kopaczyńska-Pieczniak K.: *Status prawny zarządcy sukcesyjnego*, Przegląd Prawa Handlowego 2018, nr 12, s. 4–11.
- Machnikowski P. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. E. Gniewka, P. Machnikowskiego, Warszawa 2019, art. 751.
- Maj K.: *Czynności notarialne związane z ustawą o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej*, Krakowski Przegląd Notarialny 2018, nr 2, s. 51–77.
- Morek R. (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz*, pod red. K. Osajdy, wyd. 22, Legalis 2019, art. 751.
- Pazdan M. (w:) *System prawa prywatnego*, t. 2, *Prawo cywilne — część ogólna*, pod red. Z. Radwańskiego, A. Olejniczaka, Warszawa 2019, s. 604–605.
- Sieradzka M.: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych (cz. I)*, Monitor Prawniczy 2018, nr 22, s. 1195–1201.
- Sieradzka M.: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — analiza i ocena nowych rozwiązań prawnych (cz. II)*, Monitor Prawniczy 2018, nr 23, s. 1242–1250.
- Szczurowski T.: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem w spadku*, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2018, nr 11, s. 31–36.

Zdanikowski P.: *Zarząd sukcesyjny przedsiębiorstwem osoby fizycznej — wybrane aspekty cywilnoprawne nowej regulacji* (w:) *Ius est ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, pod red. A. Dańko-Roessler, M. Leśniaka, B. Skorego, B. Sołtysa, Wrocław 2018, s. 1359–1369.

Słowa kluczowe: zarząd sukcesyjny, sukcesja, przedsiębiorstwo w spadku, powstrzymanie się ze spełnieniem świadczenia, czynności zachowawcze, odpowiedzialność za długi przedsiębiorstwa.

JULITA ZAWADZKA

ACT ON SUCCESSION MANAGEMENT
OF A SINGLE PROPRIETORSHIP — KEY ISSUES
FROM THE PERSPECTIVE OF THE CONTRACTUAL
COUNTERPARTIES OF THE ENTREPRENEUR

S u m m a r y

The Act of 5 July 2018 on succession management of a single proprietorship introduces certain important changes in functioning of an enterprise of a deceased entrepreneur, with many of them being of great importance for the contracting partners of the deceased. Certain changes introduced by the said Act apply not only when the entrepreneur or his successors decide to appoint a succession manager, but in every case in which an entrepreneur dies and leaves his enterprise. According to the new regulation each party to a contract concluded by a deceased entrepreneur has right to withhold its performance until a succession manager is appointed. The author analyses the scope of this right. Moreover, the Act on succession management stipulates that the deadlines to make a performance do not commence and, if commenced, are suspended as at the moment of the entrepreneur's death. The same rule applies to the deadlines prescribed to perform a contractual obligation or to exercise a contractual right. The article discusses the types of the deadlines being covered by this regulation and the questionable application of this regulation to the period of limitation of claims, as well as the deadlines to exercise statutory rights. Furthermore, the article deals with the issue of the preservation actions concerning the enterprise which may be performed in the period between the entrepreneur's death and the appointment of the succession manager, as well as the question of liability for obligations which arose by performing of such preservation actions.

Keywords: succession management, succession, enterprise as inheritance, right to withhold a performance, preservation actions, liability for the debts of the enterprise.